

„Úgy hívogatlak a barbár zsvajban”
(Tóth Árpád: A tympanon istennőjéhez)

2020. június, X. évfolyam 2. szám
Megjelenik évente négyszer

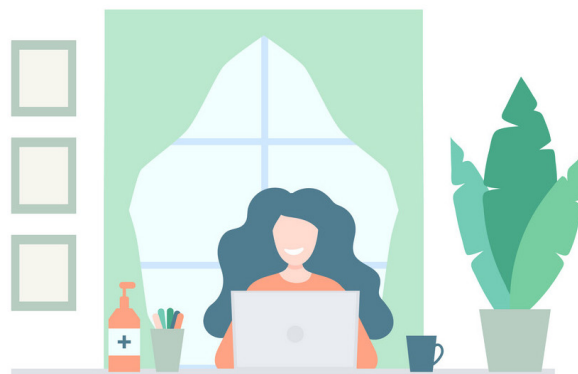
Utazás a nappalim körül *Online tartalomajánló*

A jelenlegi rendkívüli helyzet miatt számos előre bejelentett és megszervezett programot töröltek vagy halasztottak el bizonytalan időre. Nem kell azonban minden kulturális eseményről lemondanunk, saját, biztonságot jelentő otthonunkból is részesei lehetünk számos „rendezvénynek”. Az internet és a különböző közösségi oldalak nyújtotta tartalmak közül válogattunk hagyományos programajánló rovatunk helyett, megmutatva azt, hogy a virtuális tartalmak egyre bővülő tárháza ugyancsak jelenthet élményt.

Király Anna

1. A Petőfi Irodalmi Múzeum honlapját (www.pim.hu) eddig is a változatos online tartalom jellemezte, az utóbbi hónapokban pedig tovább nőtt a hozzáférhető anyagok kínálata. Ezek mellett olyan funkcióval bővítették a honlapjukat, ami leginkább az offline kultúrafogyasztási szokásainkat idézi: virtuális tárlatvezetések által járhatjuk be a múzeumi tereket. Szabó Magda és Arany János kiállítások látogathatóak ilyen formában honlapjukon, de Kassák Lajos munkásságáról és életéről is külön honlapot hoztak létre. Facebook oldalukon a #írókazablakban kezdeményezésük keretein belül minden nap kortás írókról osztanak meg fényképeket karanténstílusban, házuk, lakásuk, erkélyük ablakában megörökítve őket.

2. A közösségi oldalak már évek óta folyamatos megnyilatkozási felületként szolgálnak kortást szerzőknek is. Ezzel a lehetőséggel Lackfi János író, költő, műfordító már évek óta aktívan él, de a #karantenlackfi hashtag alatt készített tartalmait még rendszeresebben közli – napi két élő bejelentkezéssel (karanténszínház), valamint az eddiginél jóval több vers és novella megosztásával tart kapcsolatot követőivel. A videók ötvözik a szóbeliség jellemvonásait a már megszokott nyelvi humorral, kortárs irodalommal, posztjaiban pedig helyenként a 2020-as járványhelyzetre való utalások is felbukkannak.

3. A Libri könyvruház 2019-ben indított *Kortársaság* című videós rovata az éppen megjelenő kortárs írók interjút, beszélgetéseit dokumentálja Juhász Anna vezetésével. 2020-ban is folytatódik ez a kezdeményezés, már a 17. videó is elkészült és megtekinthető a Libri Youtube csatornáján és honlapján is. A 15-20 perces beszélgetések az irodalomformálás, szövegalkotás, írói tevékenység témaköreit veszik számba a legújabb kiadványok kapcsán. Idén a Debreceni Egyetem magyar szakos hallgatói is bekapcsolódtak a Libri irodalmi díj odaítélésének kezdeti munkafolyamataiba. A járványhelyzet miatt a díjátadó is online térbe került át, a díj (Láng Zsolt: *Bolyai*) és közönségszavak (GreCsó Krisztián: *Vera*) nyerteseivel készített 10-10 perces interjúk pedig visszanezethetők, a rendkívüli online díjátadó ünnepséggel együtt.

Interjú Balajthy Ágnessel és Fodor Péterrel

György-Fazakas Fanni

Balajthy Ágnessel és Fodor Péterrel beszélgettünk új kötetük megszületéséről, (Balajthy Ágnes: “Egy eredendő Máshol”: az utazás művészete a közelmúlt magyar irodalmában, Fodor Péter: Újrajátszás – Adalékok a sport mozgóképi és irodalmi emlékezetéhez) témaválasztásukról és motivációjukról. Elmondták tapasztalataikat a mögöttünk álló időszakról, illetve, hogy hogyan egyeztetik össze a kutatói és a szülői szerepeket.

Tympanon: A közelmúltban jelent meg kötete az utazás motívumának megjelenési módjairól a magyar irodalomban. Női kutatóként okoz-e nehézséget a szerepek összeegyeztetése, megélése, illetve anyaként, kutatóként, tanárként belefér-e az idejébe az utazás, az élmények gyűjtése?

Balajthy Ágnes: Először a kérdés második felére válaszoljak: igen, utazni mindig is imádtam, ezért valószínűleg nem véletlen, hogy pont ebbe a témába szerettem bele. A jelenlegi élethelyzetemben az élménygyűjtés és a kutatómunka inkább kizárja egymást, mintsem összetartozik, de ez azért nem mindig volt így. A húszas éveimben nagyon szerencsés voltam, különböző ösztöndíjaknak (és más ösztöndíjakkal szintén külföldön tartózkodó barátaimnak) köszönhetően bejártam Európa nagy részét. Ezek a tapasztalatok rengeteget formáltak rajtam, a Berlinben töltött szemeszter például meghatározó volt. Az utóbbi öt évben viszont, immár családos emberként, csak a Zemplénben és a Balaton környékén kalandoztunk. (Persze ez sem lebecsülendő, mindkét táj közel áll a szívünkhöz.) Egy kivételtől azért beszámolhatok: tavaly, mikor már a második babánkat vártam, a férjemmel úgy döntöttünk, hogy bátrak leszünk, és elutazunk valahova, hiszen sokáig úgysem lesz lehetőségünk ilyesmire. A nagyobbik lányomat a nagyszülőkre bíztuk, és egy hosszú hétvégét Nápolyban töltöttünk kettesben. Korábban már többször is jártam ott, de most elképesztő öröm volt újra olaszul beszélni, a világ legjobb pizzáit enni, az éjszakai forgatagban sétálni vagy csak nézni a tengert és a narancsfákat. Egy éve volt, de ebből az élményből még ma is töltekezünk.

És hogy a kérdés első felére válaszoljak: igen, persze, hogy jelent nehézséget a két szerep összeegyeztetése. Én jelenleg GYED-en vagyok, márpedig otthon lenni kisgyerekekkel, kisgyerekekkel eleve nem egyszerű; szerintem máig ez az egyik legidealizáltabb, ugyanakkor legalulértékelttebb tevékenység a magyar társadalomban. Hivatalosan most nem dolgozom, és a legtöbb foglalkozás esetén magától értetődő is ez a néhány éves szünet. A kutatói életmód viszont eleve olyan, hogy nem különül el élesen a munka- és a szabadidő: így most is kapok felkéréseket, tagja vagyok egy kutatócsoportnak, voltak

Fotó: Zemenszky Zea

szakdolgozóim, és folyamatosan érzem a belső kényszert, hogy írjak, publikáljak. Egy gyerekkel ez sikerült is, én az első kislányom születése után doktoráltam le, akkor kaptam meg a Móricz-ösztöndíjat, utólag visszatekintve rengeteget dolgoztam. Két gyerekkel viszont már nem tudom ugyanezt megtenni, egy háromévesssel és egy tízhónapossal jelenleg abban a szakaszban vagyok, hogy tényleg nincs időm és lehetőségem komoly szellemi munka végzésére. (Sőt még ennek a néhány interjúkérdésnek a megválaszolása is kisebb bűvészmutatványokat igényel. Most, amíg gépelek, a kislányom egy komplett íróasztal-fiókot pakol ki...) Az irodalomtudós-identitás fenntartása tehát óriási kihívás, van, amikor teljesen el is engedem a dolgot. Egy kicsit optimistábban fogalmazva és a jövőre fókuszálva: sokszor azt látom a családos kolléganőkön, hogy elképesztő munkabírásuk és kitartásuk többek között épp a babázós időszak alatt szerzett tapasztalatoknak köszönhető. Remélem, ez velem is így lesz.

Tympanon: A sport emlékeztörténetével és reprezentánsaival foglalkozó munkája a múlt évben jelent meg. Mi motiválta a témaválasztását, esetleg korábban sportolt vagy valami egészen másnak a hatása?

Fotó: Fejes Márton

Fodor Péter: Több mint tíz éve jelent meg *Térfélcseré* című könyvem, melyben egyfelől a sport irodalmi medialitásának értelmezési keretét igyekeztem fölvázolni, másfelől voltaképpen arra vállalkoztam, hogy a későmodern és a posztmodern magyar széppróza történetét azokra a művekre összpontosítva mondjam el, amelyekben fontos tematikus szerepet kap a sport. 2009-ben, vagyis épp akkor látott napvilágot, amikor a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Anyanyelvi és Irodalmi Tanszékéről átjöttem az egyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékére. Az intézményváltás oktatói profilomat is természetszerűleg érintette: irodalmi kurzusok helyett média- és kultúratudományi órákat tartottam, ezek közül az egyikén kitüntetett figyelmet fordíthattam a sportmédiára működésére, ráadásul néhány év óta munkakapcsolatban vagyok a Gazdaságtudományi Kar Sportgazdasági- és Menedzsment Intézetével, az elmúlt években tanítottam is a sportközgazdász mesterszakon. Ezzel párhuzamosan kutatói érdeklődésemben is egyre fontosabb szerepet kezdett játszani a tömegmédiára

és az újmédia szimbiotikus viszonya a sporttal – ennek áttekintésével indul az *Újrajátszás* című munkám. Ugyanakkor annak a beláthatatlanul tágas jelenségegyüttesnek, amit médiásportnak hívunk, nyilván csak egy szűk szegmense ismerhető meg valamelyest alaposan, ezért én kutatóként döntően a Rákosi- és a Kádár-korszakra figyelek a kötetben (vagyis azokra az évtizedekre, amelyekben irodalomtörténészként valamelyest kiigazodom, amelyekkel korábban is foglalkoztam), s elsősorban sport és emlékezetpolitika összjátékát igyekeztem esettanulmányokon keresztül bemutatni. A GTK-n hirdetett Sport és média című kurzust egy remek kollégával, egykori élsportolóval, olimpikonnal tartom – hasonló sportsikereket én nem mondhatok magaménak, bár mióta az eszemet tudom, sportolok: hosszú ideig (mint a legtöbb európai férfinak) a futball volt a szenvedélyem, gimnazistaként és egyetemistaként küzdősportokba is belekóstoltam, de egy ideje már inkább csak az oktatói-kutatói munka mozgásszegény jellegét igyekszem ellensúlyozni a testedzéssel (ennek fontosságáról a legteljesebb mértékben meg vagyok győződve).

Tympanon: *Fiatal tanulóként, kutatóként mindenki fejében megfordul az a kérdés, hogy mi számít jó témának, mennyi lehetőség rejlik benne, vagy egyáltalán mi alapján válasszuk ki. Mi segítheti a megfelelő témaválasztást, főként, ha könyvről van szó, s hogyan talál rá a felismerésre: „ebből lehetne könyv is!”? Hogyan formálódik a téma iránti lelkesedés egy kötetnyi anyaggá?*

B.Á.: Annyira nehéz egy általános, mindenki számára használható tanácsot adni, így csak egyvalamit emelnék ki: válasszunk egy olyan témát, amiről érezzük, hogy nem fogjuk hamar megenni. A kötetnyi anyag formálódása pedig szerintem sokszor jóval esetlegesebb, mint amilyenek utólag tűnik. A könyvem kiindulási pontját például egy Esterházy *Hahn-Hahn grófnő pillantása* című regényről szóló, immár tízéves OTDK-dolgozat képezte.

F.P.: Az irodalom- és kultúrtörténeti kutatások általános jegye, hogy viszonylag sok időbe telik, mire eredményt lehet általuk fölmutatni: vagy azért, mert olyan területen keresgélünk, ahol már sokan jártak előttünk, vagy ha kevésbé ismerős terepre vágyunk, akkor ott meg könnyen eltévedhetünk. Akármelyik utat választjuk, azzal kell szembesülnünk, hogy a kutatási témánk éveken (akár évtizedeken) keresztül, napról napra foglalkoztat bennünket – ez az „összezártág” kikényszeríti, hogy

olyasmit válasszunk, amiben kedvünket leljük, ami valóban szellemi izgalmat okoz; ez akárcsak egy egyetemi záró- vagy szakdolgozat esetén is megfontolandó tanács. Talán a textológiai-filológiai munkák esetében a jól kidolgozott módszertan és a rutin akkor is átsegíti a kutatót a nehézségeken, amikor kreatív energiái fogytán vannak – az értelmezés-központú kutatásoknak ugyanakkor mindig van egy előre tervezhetetlen mozzanata, nevezetesen, hogy eszünkbe jut-e egy szövegről valami eredeti és lényeges, vagy nem. A gondolat érkezésének mi előkészíthetjük a feltételeit, de nem szavatolhatjuk, hogy aztán föl is keres bennünket. Attól még persze megíródhat egy tanulmány, de akár egy könyv is, hogy gondolat nem nagyon van benne, ám a hatástörténet aztán úgyis döntené fog sorsáról.

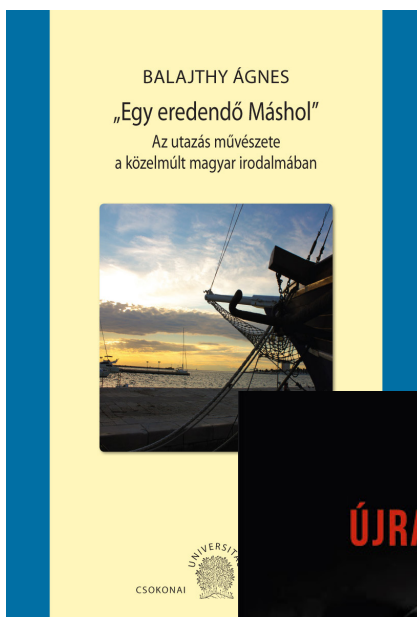
Tympanon: *Milyen jövőbeni tervei vannak a kutatással, egyetemmel kapcsolatban vagy azon túlmutatóan?*

B.Á.: Egyetemista korom óta figyelemmel követtem Térey János pályáját, akit mindig is a kortárs irodalom egyik legfontosabb és legizgalmasabb alkotójának tartottam. Tulajdonképpen még most sem tudom elhinni, hogy már nem íródik több Térey-szöveg. Előbb-utóbb mindenképpen szeretnék egy komolyabb, nagyobb lélegzetvételű vállalkozás keretében foglalkozni az ő életművével, annak is elsősorban a térpoétikai vonatkozásaival.

F.P.: Húsz éve dolgozom a felsőoktatásban, eddig tíz évente váltottam intézményt vagy intézményen belüli egységet, legutóbb idén februárban, amikor is csatlakoztam a Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet csapatához. Nyilván az elmúlt tíz évben sem távolodtam el az irodalomtörténeti diskurzustól, hiszen szerkesztője voltam az Alföld folyóiratnak, több irodalomtudományi kötet létrejöttében segédkeztem, vezettem az Alföld Stúdiót, közöltem tanulmányokat irodalmi művekről, készítettem interjúkat szépirokkal és literátorokkal, de oktatóként számomra most lett újra a főhangsúly az irodalmi stúdiumokon. Ebben a szemeszterben a kínai hallgatók tanításába is bekapcsolódtam – a velük való együttműködés hatékonyságának kimondottan nem tett jót, hogy a fél év nagy része távolsági oktatás formájában zajlott, de visszavárjuk őket, sőt bízunk benne, hogy új évfolyamok is fognak érkezni az elkövetkező években. Kutatóként azt mondhatom, hogy az *Újrajátszás* nem lezárt, hanem folyamatban lévő munka eredményeiről ad számot, van még bőven tér a „mánia terjeszkedésére”.

Tympanon: *A karantén időszaka minden egyetemi polgárnak új kihívást jelentett. Meg kellett szervezni az otthon töltött napokat, a „sok” felszabadult időt be kellett osztani, hogy a kötelezettségeket ugyanúgy tudjuk teljesíteni. Egyetemi oktatóként, kutatóként, illetve szülőként hogyan szervezi meg a mindennapokat, munkát, a kutatást?*

B.Á.: Erre leginkább Ráskó Eszter humorista kérdésével tudnék válaszolni: „Valaki tudja esetleg, hogy mi a különbség a házi karantén és a GYES között?” A hétköznapijainkban leginkább az okozott változást, hogy a bölcsőde is bezárt, így a hároméves nagylányom is egész nap velünk volt, amit mindannyian nagyon élveztünk. Szerencsére tavaly óta kertés házban lakunk egy nagyon falusias környéken, így a klausztofóbia érzése teljesen elkerült bennünket. Rengeteget voltunk és vagyunk odakint, mindennap elsétálunk egy közeli legelőhöz bárányokat simogatni, figyeljük a szomszéd utcában fészkelő gólyákat és kertészkedünk. A mindennapoknak tehát kialakult egy nyugodt rendje, de kutatásra leginkább csak lopva, éjszaka nyílik lehetőség, amíg fel nem riad valamelyik gyerek. Szépirodalmat viszont valamilyen úton-módon mindennap olvasok, anélkül nem tudok működni.

F.P.: Nyilván vannak a bölcsészképzésnek is olyan részfeladatai, amelyek eredményesen elvégezhetőek a digitális tantermekben és konzultációs csatornákon. Ugyanakkor a magam részéről továbbra is azt vallom, hogy a személyes jelenlét alapuló közösségi eszmecsere (ami azért mondjuk tizennégy fővel nem oly könnyen valósítható meg az elmúlt hónapokban csúcsra járatott technikai eszközök segítségével sem) jelenti ennek a munkának a valódi közegét. Lehet (és kell) persze előadást tartani a webkamerának, de hogy más minőségű lesz a produktum, mint ha a beszélő látná az őt hallgatók tekintetét, ha valódi szellemi interakció lenne közöttük, abban biztos vagyok. Persze az is kétségtelen, hogy vannak az elmúlt hónapoknak olyan oktatásmódszertani tanulságai, amelyek a közeli jövőben, (remélhetőleg) békeidőben is hasznosíthatóak

lesznek. Én egyébként azokhoz tartozom, akik számára a karantén hónapjai saját bőrükön tették megtapasztalhatóvá, hogy nem lehetséges huzamos ideig külső (intézményi, rokoni) segítség nélkül teljes mértékben megfelelni a munkahelyi és a családi elvárásoknak. Lehet úgy tenni, mintha a home office csak annyit jelente, hogy a tanár otthonról tart órát, az informatikus mostantól otthonról programoz, de a valóság az, hogy nemcsak az irodája költözött haza, hanem pl. az óvodából-iskolából a gyermekei is, akiktől sok mindent elvárhatunk szülőként, de azt aligha érdemes, hogy legyenek ránk és a rendkívüli helyzetre tekintettel.

Az interjú az Innovációs és Technológiai Minisztérium Új Nemzeti Kiválóság Programjának keretében készült.

Péterfy Gergely: A golyó, amely megölte Puskit

Péterfy Gergely 2019-ben jelentette meg legújabb regényét, A golyó, amely megölte Puskit címmel, amely a közelmúlt magyarországi történelmébe vezeti olvasóit. Ennek egyik apropója, hogy tavaly ünnepeltük a rendszerváltás harmincadik évfordulóját. A regény az olvasót egy olyan világba kalauzolja, ahol az emberi erkölcs és szellem felszámolására tett kísérlet, a nagy mértékű kontraszelekció és szolgálalkúság határozta meg a hétköznapokat. Hogyan lehet túlélni egy ilyen közegben? A következő nemzedékek társadalmában pedig alapvető egzisztenciális kérdés, hogy túl tud-e lépni azokon a viselkedési mechanizmusokon, amelyeket ez a politikai rendszer okozott. Egyes szereplők esetében pedig az egyéni traumák is nagy mértékben beárnyékolják az életsors alakulását.

Péterfy műve három generáción keresztül mutatja be a harmincas évektől egészen napjainkig Magyarország társadalmi és politikai rendszereit, ebből a legerőteljesebben a szocializmus évtizedeinek miliője és az átmenetet követő időszak rajzolódik ki. Két családnak, a narrátor Karlnak, illetve legjobb barátjának, Kristófnak a családi életébe nyerünk betekintést. A fókusz az utóbbi családon van, hiszen az ő történetüket szemlélhetjük egészen a múlt századig visszatekintve, kezdve nagyapjának, Wladstein Péternek a történetével.

A regény narrációja a jelenből indít, majd folyamatosan távolodunk a múlt felé, egészen a két világháború közötti időszakig, ahonnan a cselekmény lineárisan halad előre napjaink Magyarorszáig. Ez időszak alatt megismerjük az első fejezetben különckek, örültnek látszó Waldstein Pétert, majd a reflektorfény fokozatosan lányára, Olgára, majd unokájára, Kristófra kerül. Egy olyan család generációkon átívelő történetét követhetjük végig, amelyben az életet egy jól meghatározott erkölcsi zsinórmérték szerint élik, azonban ezt a létformát a környezet mindenféle módon akadályozni igyekszik, ennek a magatartásmódnak a tere folyamatosan

szűkül. Ahogyan egyre mélyebbre hatolunk Waldstein élettörténetébe, ráébredünk, hogy különbsége sokkal inkább egy védekezési mechanizmus, a saját jelenétől való teljes elzárkózás. Gondoljunk bele, mit tehet az olyan személy, akinek az értékrendje üldözötté vált az uralkodó rezsimben, függetlenül attól, hogy ezt Horthy-korszaknak vagy kommunizmusnak nevezzük. Megtehetné, hogy a külföldi emigrációt választja, azonban rövid vívódás után elveti ezt a lehetőséget. Hogyan hatolna át a szögesdróttal tarkított határon a kislányával, egy teherautó platóján? Ezzel csak Olga életét kockáztatná. Péter számára így nem marad más lehetőség, mint az, hogy elzárkózik a herculesvári villájába, antik gipszszobrok közé. Erről az életmódról már a település neve is sok mindent elárul. Herkulesről rögtön asszociálhatunk az antikvitásra, mint az európai kultúra egyik örökségére, arra a világra, amely szerves részét képezi annak a polgári létformának, amit Péter reprezentál. A vár pedig szimbóluma az elzárkózásnak, amely életformát ő maga választja annak érdekében, hogy megóvja saját magát és lányát azoktól az eszméktől, amelyet ő mereven elutasít. Péternek azonban nincs könnyű helyzete.

A Waldstein villába érkezik egy olyan személy, aki Péter szemléletmódjával teljesen ellentétesen igyekszik megtalálni saját számításait, függetlenül attól, hogy azt éppen milyen politikai rendszerben kell megtennie. Az ő viselkedése a rezsimben való alkalmazkodás eklatáns példája, egy másik alternatív életút. Ez a szereplő Olga második férje, Áron, aki a finnugor elmélet tagadója, a hun-magyar rokonság követője. A férfi különböző politikai rendszereken átívelő szerializmusa a rendszerváltozást megelőző és az azt követő társadalom egyik fontos láttelepe. Áron az átmenetet követő években is megtalálja számításait. Időközben már a „kommunizmus áldozatainak felszentelt Trianon emlékmű avatásán tetszeleg, mint a herculesvári kulturális bizottság tagja.”

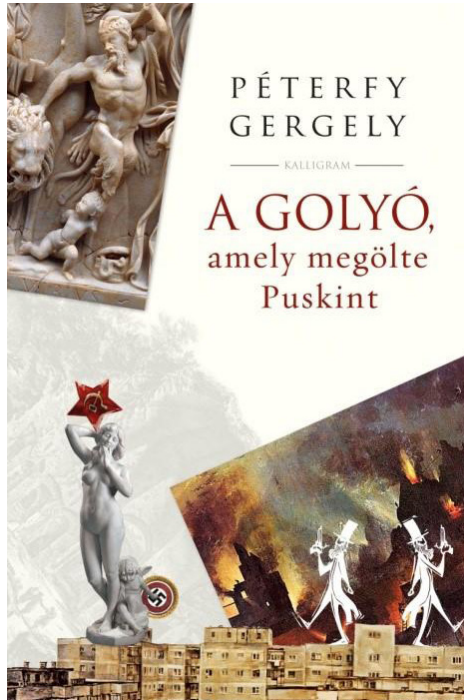
Majd pedig nagy szorgalommal kezdi el kutatni Noszlopi Németh Péter élettörténetét. Annak a Noszlopinak, aki szintén a hun-magyar rokonság ideológiáját vallotta, valamint folyamatosan jelentést írt állítólagos barátjáról, Waldstein Péterről, akivel éveken

át leveleztek. Ezek a szocializmus időszakában jellemző viselkedési mintázatok átöröklődnek az új demokratikus rendszerbe is. Áron példája mellett a legszemléletesebben Fuga Dórának a karakterén keresztül mutatható be ez a mintázat. Dóra, Kristóf második felesége, akihez Lívia elvesztése után megy hozzá. A nő, miután elnyerte a dékáni állást, igyekezett a minisztériumnak is tetsző keresztény „imidzset” felvenni, ami abban nyilvánul meg, hogy minden héten látogatja a templomot, ugyanakkor valójában távol áll tőle a vallásosság, csupán az őt kinevező minisztérium számára próbál imponálni. Az elbeszélő Karl, akinek

édesanyja korai halála után édesapjával kell élnie és aki úgy nő fel, hogy nincs előtte női minta, lélektani kórképpé is válik. Egyfajta önigazoló narratíva bontakozik ki. Ennek lényege, hogy Olga iránt érzett viszonzatlan szerelme az oka annak, hogy nem találta meg a boldogságot, melyet ebben az esetben leginkább egy nő jelentené érzelmi és testi szempontból egyaránt. Mintha az Olga-szerelme szabott volna folyamatosan gátat annak, hogy saját

érzelmi élete egyensúlyba kerüljön. A végső megoldás számára is a nyugatra történő emigráció. Sokakkal ellentétben ő nem az egzisztenciális boldogulás miatt menekül Németországba, hanem az elől a környezet elől, amely eddig akadályozta, hogy feldolgozza az őt ért gyermekkori traumákat. Olga szerepének egy másik aspektusa is markánsan kikristályosodik. Ugyanis a történetben ő teremti meg a belső koherenciát a szereplők között, illetve generációs kapocs is egyben. Rajta keresztül ismerjük meg édesapja, Péter, majd fia, Kristóf sorsának alakulását is.

Összességében Péterfy regénye hitelesen ábrázolja a közelmúlt és napjaink társadalmi működésének bizonyos oldalait. Az a szerzői megoldás pedig, hogy generációkon átívelve, egy-egy kiragadott karakteren keresztül mutatja be a társadalom működését, arra egészen kiváló, hogy ne csupán a felszínt, hanem a felszín alatti, múltbéli komponenseket is megragadja. Ugyanis egy társadalom jelenben való működését a letűnt idők nagyban befolyásolják. A regénynek sok más erényét is ki lehet emelni, mégis ez az iménti összegző gondolatban megfogalmazott problematika az egyik, ami miatt méltán került fel a Libri irodalmi díj jelöltjei közé.

Szemeinken átszűrve

Nagy Dóra **A Kulter.hu, a Szépirók Társasága, illetve a Kultúratudományi műhely a Debreceni Egyetem Magyar Tanszékével együttműködve 2020. február 25-én emlékestet szervezett az egyetem egykori oktatójára, Borbély Szilárdra emlékezve, halálának hatodik évfordulója alkalmából. Az est moderátora Bényei Péter, aki Bodrogi Ferenc Máté irodalomtörténész, Mészáros Sándor író-szerkesztőt, a Kalligram Kiadó vezetőjét, illetve Valastyán Tamás filozófust, Borbély Szilárd életműkutatót kérdezte. A megemlékezett elismertségét bizonyítja, hogy az érdeklődők között az intézmény oktatói, hallgatói és külsős vendégek egyaránt megjelentek. A magas létszámra tekintettel helyszínváltással kezdődött a rendezvény. A szervezők felkészültségét, rutinosságát mutatja, hogy könnyedén, gördülékenyen folyt le a változás. Ígéretesnek mutatkozott az este.**

A rendezvényt Edelényi Vivien, a Csokonai Színház színművésznője nyitotta meg két Borbély Szilárd vers előadásával. Meghitt csöndben hallgattuk, szinte kézzelfoghatóan kezdett formálódni az est hangulata. Béneyi Péter beszélgetőtársait először személyes tapasztalataikról, emlékeikről, Borbély Szilárdra, mint személyre, munkatársra, jó ismerősre emlékezve kérdezte. Valastyán Tamás első felszólalóként kicsit bátortalanul indított, röviden, tényszerűen nyilatkozott. Egy személyes találkozást idézett meg, amikor Borbély meglátogatta őt a lakásán, hogy megköszönje a kritikáját a *Hosszú nap el* című műve kapcsán.

Mészáros Sándor utolsó emlékét osztotta meg velünk. „Megbeszéltünk egy találkozót, amire Borbély már nem jött el.” Még mindig hitetlenkedve, döbbenettel beszélt róla. Feszülten hallgattuk a beszámolóját, átérezve a helyzet váratlanságát és várhatatlanságát.

Bodrogi Ferenc, mint Szilárd tanítványa, majd munkatársa, aztán pedig utóda, egy munkahelyi környezetet festett le előttünk, azt emelte ki, hogy az utóbbi időben ceruzával dedikálta a könyveit. Ez az apró, talán vészjelző mozdulat egy golyóstoll formájában valahogy beleragadt az életbe, nyomasztó súlyként nehezdedve a kollégák vállára, hogy nem vették észre a közelgő tragédia jeleit. „Nem véletlen, hogy hónapokig nem nyúltunk az asztalán fekvő golyóstollhoz.” – néztek össze Béneyi Péterrel, aki szintén az intézet munkatársa. „Nem láttam a sovány, hallgatag Szilárdot.” – fogalmazott. Fullasztó ködként borult ránk a felelősségérzet, a tehetetlenség, elgondolkodva merengett a közönség.

Béneyi Péter is megosztott egy emléket velünk, melyben ő és Borbély mint két apuka találkoztak a játszótéren. Úgy emlékezik rá, mint figyelő, nyugodt emberre, aki nem törekszik középpontba kerülni. Egy kicsit könnyedebb pillanatot választott, próbálva oldani a hangulatot, de azért érződött, hogy őt is felkavarta ez a személyesség.

A következőkben Borbély szakmai megítélése került a középpontba. Valastyán Tamás és Mészáros Sándor a lírikus, Bodrogi Ferenc pedig az irodalomtudós énjéről beszélt. A véleményezést ismét Valastyán kezdte, aki érezhetően kerülgette a szakmai megítélést. Arra hivatkozott például, hogy a személyesség miatt több időre van szükség, hogy objektíven tudják látni, értékelni. Tudva tudott, hogy monográfiát ír róla, talán emiatt tartózkodott kritikát nyilvánítani, ennyit engedhetett most meg magának. „Nehéz kérdés, mert még nem látjuk a zsenialitását.” Hangjából, megjegyzéseiből azonban

arra következtettek, hogy kissé túlértékeltnek tartja a szépirodalmi megítélését, például a *Nincstelenn* kapcsán hozza ezt szóba. Inkább líráját véli mérvadóbbnak.

Mészáros tanulékonynak, innovatívnak nevezte Borbélyt. Esszéi, kritikái ötletesek, kitüntető figyelemmel fordult a fiatal költőkhöz, inspirálta őket. Szépirodalmát is méltatta. A moderátor mint a Kalligram Kiadó vezetőjétől érdeklődött tőle a Borbély-művek kiadásáról is. Fény derült arra, hogy vannak tervben Borbély-kiadások, azonban megjelentetésük még bizonytalan.

Ezután Béneyi Valastyán Tamást kérdezte a készülő monográfiájáról. Az esztéta szűkszavúan nyilatkozott. Egy átfogó művet vett tervbe, amiben szeretné a sokszínűségét prezentálni. Megemlíti néhány művet, amelyre különös figyelmet kíván fordítani. Ilyen többek között a *Hosszú nap el*, a *Halotti pompa* vagy a *Testhez*.

Mészáros egy humoros történetet osztott meg velünk egy lehetséges életműkiadás sorozatról, amit a közönség érdeklődve, felpeszdvülve hallgatott. A szó aztán a *Hosszú nap el* című versre terelődött. Valastyán azt a bírálatot tette, hogy az Alföld szerkesztői nem jól tördelték a művet, és ezzel megváltoztatták a szerzői szándékot. Sándor, az Alföld akkori főszerkesztője ezt visszautasította, azzal védekezett, hogy ők ilyen formában kapták meg a szöveget. Ebből egy kisebb vita bontakozott ki, amire a közönség is zúgolódással válaszolt. A jelenlévők között a szakmabeliek is össze-összепillantottak, szót váltottak. A moderátor könnyed hanggal fordult kollégájához, Bodrogi Ferenchez, aki „kirekesztődött a beszélgetésből”, és leleményesen a tudós Borbély Szilárdra terelte a szót.

Bodrogi az irodalomtudóst értékelte. Kiemelte, hogy Borbély jellemzően mást mondott, mint a kortársak, új meglátásai voltak, amit közérthetően, letisztultan adott közre. A fiatal pályatárs szerint sok jó ötlete volt, amit nem mindig jegyzett le, fejezett be. Meglátása szerint irodalomtörténeti teljesítménye egyenletesebb, mint a szépírói. Borbély Szilárd témái, forrásai közé tartozott pl. Csokonai, Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty, valamint Ráday Gedeon, illetve Földi János. Szó esett még az esztétikai ítéleterőről, ízléskultúráról, illetve, hogy kimunkáltság, megkonstruáltság jellemezte a szerző munkáit. Mészáros Sándor szerint Borbély inkább lírikusként gondolt magára, és olykor teher volt számára az irodalomtudós szerep.

Az estét Edelényi Vivien újabb versfelolvasásai zárták.

„Lúdtalppal” a magány ellen

Krasznahorkai László: Aprómunka egy palotáért

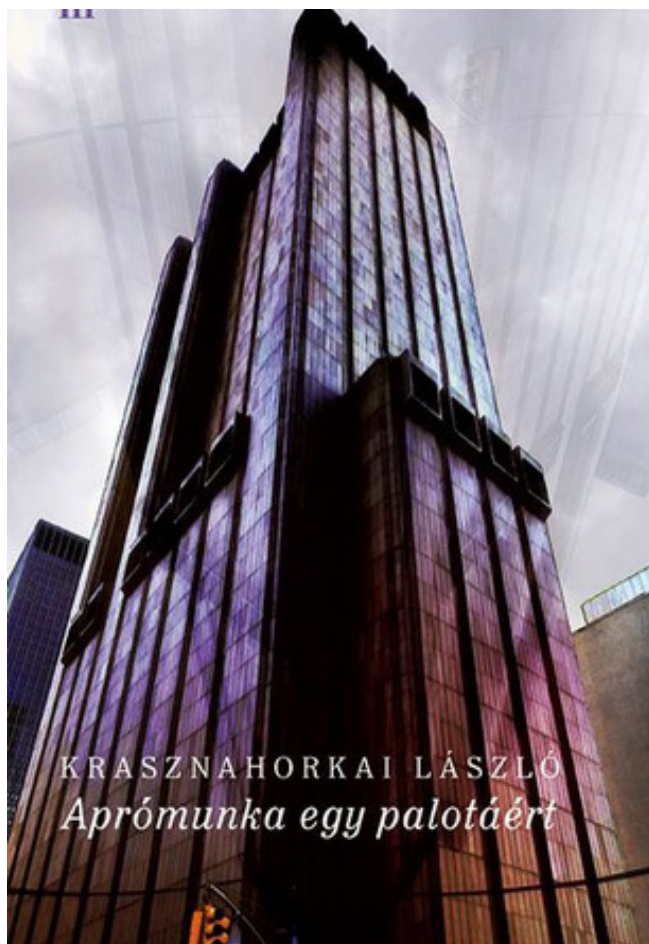
Petneházi Erzsébet *Pár (Krasznahorkai-) mondat, pár vendégszöveg és máris a pszichiátrián kötünk ki. Így lehetne röviden összefoglalni az Aprómunka egy palotáért című regény (pontosabban monológ) tartalmát, amelynek főhőse egy igazi antihős, története szerteágazó, mégis eseménytelen, konklúzió levonására pedig végképp nem alkalmas. Ezáltal válik ugyanis a mű egy örülettel harcoló elme hiteles lenyomatává, aki a világ egyik legnagyobb metropoliszában válik egyre magányosabbá. A látszólag kaotikus szöveg az első szótól az utolsóig jelek halmaza, amelyek egy rendkívül komplex személyiség képét bontakoztatják ki. Azt is megfigyelhetjük, mennyi esélye van a főszereplőnek a normalitás világához való kapcsolódásra – úgy tűnik, nagyon kevés, ugyanis az elemek, amelyekbe kapaszkodni próbál, csupán erősítik az elszigeteltség állapotát – legyenek ezek híres alkotók vagy éppen New York utcái.*

A mentális szétesés kiindulópontja a főszereplő önképében keresendő. Az önmagát „melvill”-ként bemutató elbeszélő identitásában kiemelt jelentőségűvé válik a könyvtáros szerep, valamint a könyvtár kulturális tere. Tudatosan ki akarja terjeszteni a könyvtáros lét hagyományos lehetőségeit, elzárkózik attól, hogy a szakmát a hivatalnokszereppel azonosítsák. Már a bemutatkozásánál hangsúlyozza, hogy bár vámtisztviselő is volt, magát „született könyvtáros”-nak tartja. (7) Később már a „Könyvtár őre”-ként (15) tekint magára, a szövegfolyam zárszavában pedig már indokoltnak érzi bevallani, hogy valójában a „Palotaőr” (83) szerepével azonosul – ezzel teljessé téve a könyvtáros szerep felmagasztosulásának folyamatát. A főszereplő rögeszméje ugyanis, hogy egy olyan könyvtárat hozzon létre, ahol a kölcsönzés lehetetlen, és a tudás a maga tökéletességében, elzárt formában van jelen a világban.

Az elbeszélő a magasztos cél ellenére elsősorban kisszerűsége fényében látja magát: „egy szürke kis könyvtáros vagyok, és tudom, hogy úgy is nézek ki, és úgy is öltözködöm” (12) A kisszerűséget jól illusztrálja, hogy a szöveg több pontján fontosnak érzi megemlíteni lúdtalpat, gondosan felhívva a figyelmet arra, hogy valójában „boka-, illetve harántboltozat-süllyedésről” van szó. Az explicit kijelentéseken kívül a narrátor által alkalmazott tipográfia is jelzi önmaga leértékelését: míg a tulajdonneveket minden esetben nagy kezdőbetűvel írja, addig saját nevét következetesen kisbetűvel kezdi. A személyes kapcsolatok hiánya szintén sokatmondó: miután felesége is elhagyja, az elbeszélő élete munkahelye és jegyzetei között oszlik meg.

Számos recenzió említi, hogy a kötet az örület előtti szétesés állapotát ragadja meg. Érdeemes azonban azt is megvizsgálni, hogy ennek bekövetkezése előtt milyen elemek tartják egyben az elbeszélő személyiségét. A küldetéstudat mellett a híres alkotókhoz való viszony kulcsfontosságú ebből a szempontból. A Herman Melville nevével való hasonlóság önmagában is jelentős, hiszen ez a főszereplő író iránti érdeklődésének kiindulópontja. Közös bennük, hogy Melville sem is-

merték el élete során, csupán vámtisztviselőként (azaz hivatalnokként) tekintettek rá. Egy másik író, Malcolm Lowry szintén fontos szerephez jut, mivel a könyvtárhoz hasonlóan őt is nagyon érdekelte Melville élete, ezen kívül közel került az örület állapotához, ami nála az alkoholizmusban mutatkozott meg. A művészetek iránti átfogó érdeklődést jelzi, hogy a harmadik személy egy híres építész, Lebbeus Woods, akinek egyediségét azonnal felfedezi az elbeszélő. A tömegtől való különözés és a művészetekhez való vonzódás, valamint az absztrakt gondolkodásmód olyan közös pontot teremt a főszereplő és az általa már-már mániákusan bálványozott alkotók között, amely a normalitás világához való kapaszkodás legfontosabb eszközévé válik.

Az elbeszélő nem csupán a művészek gondolatait tartja fontosnak, hanem életük minél alaposabb megismerését is, elsősorban monográfiákat és életrajzokat olvasva. Az így megszerzett elméleti tudását az alkotók New York-i útvonalának bejárásával ülteti át a gyakorlatba, amit mindennapi rutinja részévé tesz. A főszereplő térhez való viszonya tehát rendhagyó, a város utcái túlmutatnak átlagos funkciójukon és a személyes kapcsolódás helyévé válnak. A tér birtoklásának közös tapasztalata az elbeszélő számára pótolja az időbeli együtt létezés hiányát – közvetlen kapcsolat helyett nagyon erős közvetett viszony alakul ki a csodált művészekkel. Valószínűsíthető, hogy egyedül ez a kapcsolódás teszi élhetővé a könyvtáros számára Manhattant, hiszen a kötet elején így jellemzi a legnépszerűbb városrész építészetét: „New York-Manhattant, amiért mindenki úgy odavan, borzalmasnak talállok, ezek az elméretezett, égbenyúló, behemót épületszörnyek, tulajdonképpen hagyjuk, hogy épületek, maradjunk anél, hogy Szörnyek, hogy Gólemek”. (9) Az egyszerű „szörny”-metafora a megnyilatkozás végére nagybetűs szimbólummá alakul, azt a benyomást keltve, hogy a város épületei nemcsak méretükkel, de gonosz szándékaikkal is az egyszerű ember felé tornyosulnak.

Azonban a főszereplő épp ebben az urbánus térben talál egy olyan épületre, amelyet alkalmasnak tart az „Ideális Könyvtár” számára: „az épület ugyanis, amiről szó van (...), s amelyikről csak annyit tudtam, hogy az AT&T telekommunikációs társaság építtette magának talán valamikor a 70-es években valamiféle technikai célból, maga volt az Eszményi Tömb, teljesen ablaktalan, ajtótlan majdnem mind a négy oldalon”. (66) A város teréhez való viszonyulás tehát nem egyértelműen elutasító, annak ellenére, hogy explicit kijelentések szintjén a negatívumok dominanciája figyelhető meg.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kötet végén bekövetkező mentális szétesés és „melvill” pszichiátriára kerülése külső és belső tényezők összjátékának eredménye, de elsősorban a főszereplő bizonytalanságának és elégtelen problémamegoldó stratégiáinak következménye. A kötet elgondolkodtatja olvasóit a személytelen városi életmód és a művészet közösségteremtő erejének különbségeiről, ugyanakkor a kivonulás, az ábrándokba menekülés veszélyeiről is. A szöveget érdemes többször újraolvasni, hisz a sűrű utalásrendszer újabb és újabb rétegeit tárja fel a kisszerű könyvtáros örülettel folytatott heroikus küzdelmének.

Ne bántsátok a kakukk madarat!

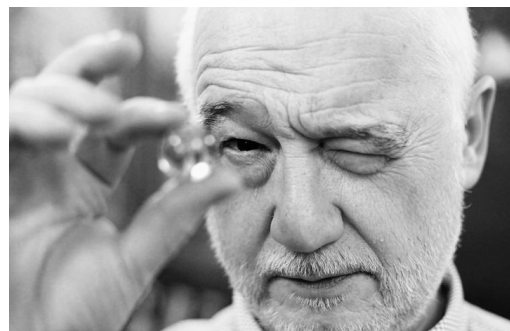
Nádasdy Ádám: Jól láthatóan lógok itt

Nádasdy Ádám legújabb verseskötete nyerte el az idei Aegon-díjat, továbbá a Libri irodalmi díj döntősei között is szerepelt. A Magvető Időmérték sorozatának kötetekre jellemző a letisztult tervezés, a minimalizmus illetve a praktikusság, hiszen a körülbelül egy arasznyi könyvek bárhová magunkkal vihetők, kis helyen elférnek. Jelen kötetnél sincs ez másként. A kisméretű külső azonban mély mondanivalót hordoz, középpontba helyezve az egyén világban való helyét, vagy épp annak kijelölésének nehézségeit és kihívásait. Mindeközben a versek telve vannak humorral és nyelvi bravúrral, ahogyan azt Nádasdytól megszokhattuk.

A nyitóvers a priori nagy figyelmet kap egy kötet értelmezésekor, s itt ez a figyelem megduplázódik, hiszen címe a kötet címével megegyező. Legfőképpen a közöttiség az, ami megragadható. Ez vonatkozik egyaránt a térre („két felhő között ím lógva maradtam, / a lábam kalimpál a semmibe”) illetve az időre is – a múlt, a jelen és jövő hármásával –, egyfajta időszembesítéssel. A jövő ebben a hármásban azonban bizonytalan („nem kéne a jövő felé csúszni?”). A közöttiség köszön vissza továbbá a *Se fehér, se fekete* című versnél is, ahol már önmagában a cím implikálja a szélsőségektől való függetlenséget. Ez rejt magában egyfajta politikai, világnézeti kritikát is, amelyek hajlamosak a szélsőséges ideológiák egyénekre való ráerőltetésére, mintha nem lenne más választás csak fekete vagy fehér (jobb vagy bal).

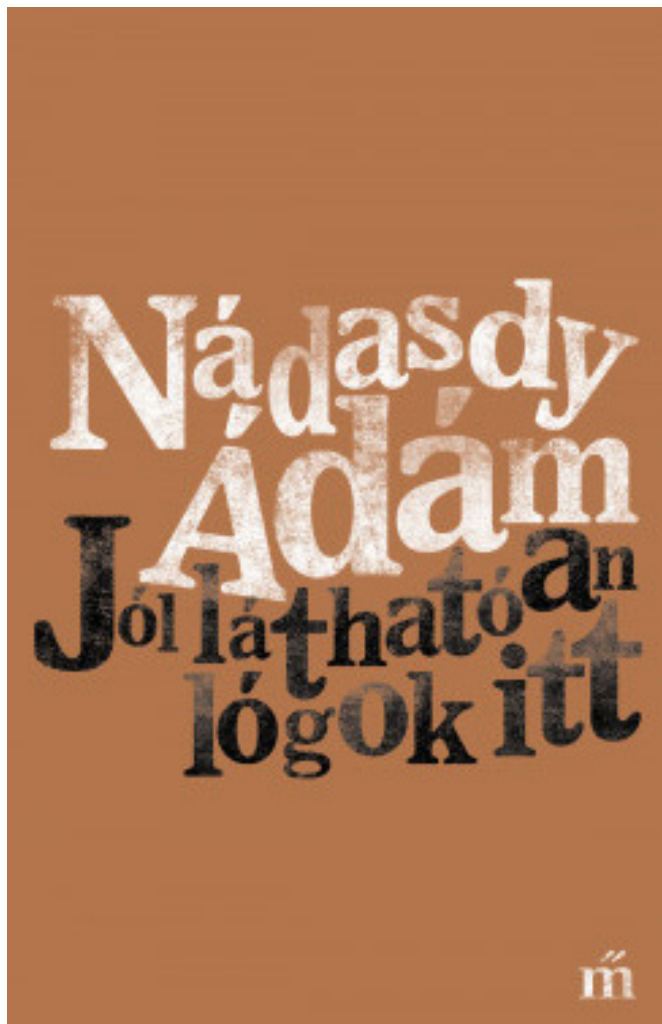
Az utolsó versszakban feltett kérdések sora ad egy kez-

dő dinamikát az egész kötetnek, hiszen a későbbi versek értelemezhetők egyfajta válaszként azokra. „Kell-e mások igazába bújni, / mint használt fészket használó madár?” A nyitóvers zárószaként jelenlévő kérdés egyrészt utal arra, hogy a vers beszélője, egyfajta kakukkmadárként definiálja magát (amiről tudjuk, hogy más madarak fészket használja tojásrakáshoz), aki nem igazán tartozik, illik bele környezetébe.

Fotó: litera.hu

A fészek, illetve asszociatív a kakukk motívuma később visszaköszön a *Nem is magától érkezett*-ben: „Tolláskodik, körülnéz, / majd alkalmazkodik. Vagy idomítja, / magához alkalmazza azt, ahol / úgy dönt, hogy célja van”.

A kötet cím (*Jól láthatóan lógok itt*) kétféle megközelítésből értelmezhető. Ahogyan a nyitóvers is kifejti – „Nincs biztos föld, szilárd talaj alattam, / de legalább ellátok messzire” –, a lógás, a kívülállás lehet lehetőség arra, hogy másokat objektíven szemléljen a lírai én. Ugyanez magába foglalja azt is, hogy mások tekintetének van kiszolgáltatva, azoktól függ. Ez utóbbi megközelítést erősíti a *függés* szó poliszemikussága is: függeni valahol, (vagyis szinonimája a lógni igének) illetve függeni valakitől.

A környezet és egyén közötti változó, duális viszony ami leginkább hangsúlyt kap a versekben. Sokszor megvetés, undor és sajnálat, ami övezi a magát különként meghatározó lírai ént: „A bohócot nem bántják, csak kicsit / elundorodnak” (*A bohócot nem bántják*) vagy „jól

láthatóan lógok itt. / Kíváncsi gúnnyal vizsgálgat a város” (*Jól láthatóan lógok itt*). Az egyén különbözőképpen reagál az őt ért hatásokra. Olykor tudatos alkalmazkodásról van szó, máskor dacos ellenállásról (ez olvasható a már említett és idézett *Nem is magától érkezett* soraiból), olykor pedig a passzív egzisztálás, „üstben való csendes rotyogás” csupán a válasz a valós vagy vélt igazságtalanságokra (lásd *Önismereti sláger*). Nagy hangsúlyt kap a belső frusztráció és a félelem több versben is. Például a lelepleződéstől a *Vízisíben*: „A vízisíre hasonlít a létem: az is csak sebességben űzhető, / ha lassul elkezdd nevelésesen / merülni / [...] / majd ázott pók lesz, és lelepleződik”. Az *Önként és dalolva* azt juttatja kifejezésre, hogy a környezet, a család általi meghatározottság – bármennyire vágyunk is elszakadni attól – védelmet biztosít a lelepleződés, a meztelenség ellen: „ezer szállal / kötözte magát egybe a renddel, a családdal / [...] / a súlyos tartalmaknak csak a külsejét / akarta nézegetni, dörzsölni, rágni, fogni. / Rájött, hogy félni fél. Nagyon.” A *Vegyén friss földet* című vers beszélője pedig ironikusan reflektál saját félelmeire: „Nem voltam erős, / nem álltam soha a sarkamra, ahhoz / erősebb, rendes sarkak kellenének.” Később a meztelenséghez való viszony megváltozása tapasztalható a *Nagy előny a vetkőzés* című versben: „A vetkőzés a kínos, nem a vége, / mikor már ott állok tők csupaszon. / Haragudtam a sok hülye ruhára, / az átmenet sok fázisára”. Ez a fajta felülkerekedés azonban ritka, leginkább a rejtőzködés, a bezárkózás a jellemző: „Egy fiókban kell várni, míg kihúznak, / sőt inkább azt kell várni, hogy nehogy” (*Egy fiókban*); „Milyen lehet egy kis szekrényben élni? / Akire rácsukodik megérti. / Szűk sötét és otthonos” (*Csak kirándul*). Ars poeticusság is helyet kap az önreflexív, identitáskereső sorok között: „Most, árva éneke mi vagy te? A szégyen, / önző önarcképem, szellőzés-igényem. / Ruhámat lehúztam, lenyúztam a bőröm. / Tarts vissza, szoríts le, nehezekem, öröm” (*Ijedt zavarban felkapott lepel*) vagy „Ezentúl ceruzát se hegyezek, / majd nézem, ahogy lassan elkopik, / nem kérdezem, mit akarnak ezek, / magamnak, rólam szólnak a sztorik” (*Egy fiókban*)

Ajánlom a kötetet mindazoknak, akik kicsit is kakukktojásnak érzik magukat, mert ez a kötet megérti majd őket, és ajánlom mindazoknak, akik nem azok, hogy egy kicsit megértsék milyen is különcknek lenni (bár valójában mind azok vagyunk).

Szabó Magda: Az ajtó (színpadra alkalmazta: Adorján Beáta, rendezte: Naszlady Éva)

Sipos Tamara

Szabó Magda neve egybeforrt Debrecennel. Az írónőt egész életében különleges kapcsolat fűzte szülővárosához – melynek később díszpolgára is lett –, írói munkássága során pedig folyamatosan táplálkozott az itt megélt élményeiből. Mindezek tükrében nem meglepő, hogy az idei rendkívüli helyzetben Debrecen Város Napját a Csokonai Színház által 2016-ban bemutatott, Az ajtó című regény színpadi adaptációjának online vetítésével ünnepelhették. A valódi színházi élmény maradéktalanul nem pótolható, ugyanakkor a közeli felvételnek köszönhetően a színészi játék legapróbb részleteit is láthatja a néző, ezáltal pedig egy teljesen új perspektívából tekintheti meg a művet.

Titok, szeretet, szenvedély, hűség, erkölcs, bizalom, barátság – tulajdonképpen maga az élet, erről szól a 34 nyelvre lefordított nagyszerű regény. A darab nem szeretné lemásolni a könyvet vagy versenybe szállni azzal, az viszont már az Emerenc alakját bemutató nyitójelentéssel érzékelhető, hogy az alapmű sorait is átjáró, erős érzelmi töltet a színpadon is fontos szerepet kap. Az adaptációban tetten érhető az alkotói szabadság megvalósulása, hiszen a regényhez képest kihagyásokkal, bizonyos szálak hangsúlyosabb megjelenítésével találkozhatunk. Változatlan marad azonban az alapkérdés, amelyre mind a regény, mind pedig a színházi feldolgozás is építkezik:

hogyan alakulhat ki valódi, bizalmi kapcsolat két nő különböző világrendjének ütközése során. A Berzsényi Krisztina által megálmodott díszlet rendkívül erősen hangsúlyozza a főszereplők közötti különbségeket. Emerenc zárt ajtajával kontrasztba helyezve, a tér többi részének megnyitásával bevonja a nézőt az író nő kifinomult világába. Ekképp válhatunk aktív részesévé ennek a több mint két órás érzelmi utazásnak, melynek egy-egy mozzanatában talán magunk is felfedezhetjük személyes kapcsolataink jellemzőit.

A darab online továbbra is elérhető az MTVA archívumában.

Fotó: Máthé András

IMPRESSZUM

Főszerkesztő: Király Anna, Tördelő: Urbán Andrea

Szerkesztő munkatársak: Gál Kitti, György-Fazakas Fanni, Nagy Dávid, Nagy Zsófia, Paál Zoltán, Urbán Andrea

Logó: Nagy Nikolett

Felelős szerkesztő: Dr. Bodrogi Ferenc Máté

Felelős kiadó: Dr. Fazakas Gergely Tamás, egyetemi docens és Dr. Rácz Anita, egyetemi docens

Kiadja: Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet;

Magyar és Finnugor Nyelvtudományi Intézet

További információ, korábbi számok:

<http://irodalom.arts.unideb.hu>; <http://mnytud.arts.unideb.hu>